

УДК 537.531:54-056:635.49(045)

ВПЛИВ ФІЗИЧНИХ МЕТОДІВ ОБРОБКИ НА ВИДІЛЕННЯ ІНУЛІНУ З ДЕВЯСИЛА ЛІКАРСЬКОГО

Л.О. КОСОГОЛОВА¹, П.П. ЛОШИЦЬКИЙ², А.Ю. УНИЦЬКА¹,
А.О. ЧОПОВСЬКА¹

¹Національний авіаційний університет, м. Київ

²Національний технічний університет України «Київський політехнічний
інститут імені Ігоря Сікорського»

Досліджено вплив температури, ультразвуку, низькочастотного випромінювання частотою 14кГц на ефективність екстракції біологічно-активної речовини інуліну з коренів та кореневищ девясилу лікарського (Inula).

Найбільш оптимальним методом є метод обробки ультразвуком упродовж 25 хв.

Ключові слова: *девясил лікарський (Inula), екстракція, біологічно-активні речовини, температура, ультразвук, низькочастотне випромінювання.*

Вступ. Одним з актуальних завдань сучасної фармацевтичної науки є пошук вітчизняної рослинної сировини – джерел для створення на основі біологічно активних сполук лікарських засобів рослинного походження [5].

Речовини рослинного походження займають важливе місце в сучасній науковій та народній медицині. Фітопрепарати складають значну частину арсеналу лікарських засобів, які мають ефективну терапевтичну дію, використовуються в медичній практиці понад сторіччя і не втрачають своєї актуальності сьогодні. Крім того, в традиційній медицині також використовують багато напівсинтетичних засобів, створених на основі природних біологічно-активних сполук. До лікарських препаратів рослинного походження особливу зацікавленість проявляють фахівці в області кардіології,

гастроентерології, ендокринології, гінекології та фітотерапії. Широкої популярності набуває фітотерапія у герантології для лікування осіб похилого віку.

Одними з перспективних рослин, які володіють цілим комплексом фармакологічних ефектів, є рослини роду *Inula*, зокрема девясил високий та девясил британський. Офіційною сировиною є кореневища та корені девясилів – *Rhizomata et radices Inulae*, а решта частин рослини досліджені недостатньо, тому використовуються обмежено [1, 2].

Рослини родини *Asteraceae* активно використовують в народній медицині для лікування багатьох захворювань, основними діючими речовинами таких рослин є ефірна олія (сесквітерпенові лактони), полісахариди, флавоноїди, дубильні речовини та ін. [1, 6].

Лікарські засоби девясилів володіють широким спектром дії: вираженим відхаркувальним, сечогінним, протизапальним, антимікробним, бактерицидним, протигрибковим, спазмолітичним, кровозупинним, в'язучим, протиалергічним, слабким гіпотензивним, а також підсилюють утворення жовчі та сприяють її виділенню, збуджують секрецію шлунка, та підшлункової залози, зменшують моторну функцію кишечника і покращують травлення, знижують проникність капілярів та покращують тромбопластичну функцію крові, стимулюють функцію біометрії [3, 4].

Кореневища і корені девясилів містять полісахариди (інулін – до 44 %, псевдоінулін, інуленін), смоли, камідь, сліди алкалоїдів, сапоніни, кислоти органічні, олію ефірну (до 4,3 %), до складу якої входять біциклічні сесквітерпенові лактони, алантол, проазулен і α -токоферол [1,6].

Ступінь полімеризації інуліну не перевищує 100 (звичайно дорівнює 30–45); молекулярна маса – 5000–6000. Інулін іноді супроводжують так звані інулідні, які мають тільки 10–12 залишків фруктози і завдяки цьому добре розчинні у воді. Фруктани погано розчиняються у холодній і добре у гарячій воді. Макромолекула легко гідролізується, що обумовлено фуранозною формою фруктози. При повному кислотному гідролізі полісахариду

утворюється 94–97 % фруктози і 3–6 % глюкози. Інулін та інуліді не забарвлюються йодом.

У клітинах рослин фруктани накопичуються у вакуолях і виконують роль резервного матеріалу, осморегулятора та антифризу. Вміст фруктанів іноді досягає 30 % від сухої маси листя. Їхній запас в спеціалізованих органах може перевищувати 60 %.

Інулін накопичується переважно в рослинах родин айстрові та цибулеві. Багаті на інулін бульби топінамбура (соняшник бульбистий, земляна груша – *Helianthus tuberosus*), жоржини перистої (*Dahlia pinnata*). Міститься він також у коренях цикорію (*Cichorium intybus*), кульбаби (*Taraxacum officinale*), девясила (*Inula helenium*), ехінацеї (*Echinacea purpurea*) та ін. Кількість його залежить від пори року й кліматичних умов. Максимальний вміст інуліну відмічено восени і взимку.

Фруктани використовують для промислового одержання D-фруктози. Інулін застосовують у лікувально-профілактичному харчуванні для нормалізації вуглеводного обміну, а також як імуномодулятор та ентеросорбент.

Щодобове вживання інуліну значно підвищує кількість біфідобактерій у кишечнику, знижує кількість патогенних та ентеропатогенних бактерій. Вважають, що імуномодулюючі властивості інуліну пов'язані з його біфідогенною активністю.

Інулін посилює гліколіз, регулює обмін ліпідів, особливо корисно його вживати хворим на цукровий діабет. Розроблені серії харчових біодобавок з інуліном та соками ягід, овочей, екстрактами лікарських рослин [7].

Метою досліджень була екстракція біологічно-активної речовини інуліну з девясила лікарського, порівняння та визначення оптимальних режимів виділення інуліну під дією різних фізичних факторів.

Матеріали та методи досліджень. Взяти 2 г сировини, додати 40 мл дистильованої води, дати настоятись 30 хв. Настій піддають фільтрації.

Після проведення екстракції по 5 мл кожного з досліджуваних розчинів вміщують в 2 пробірки місткістю 20 мл, додають 4 мл реактива Фелінга та доводять об'єм водою до 15 мл, розчин набуває зелено-блакитного кольору.

Розчини ретельно перемішують. Одну з пробірок залишають як контрольний розчин, іншу (досліджуваний розчин) витримують на кип'ячій водяній бані упродовж 10 хв і розчин забарвлюється в коричнево-оранжевий колір та виділяється жовтий осад. Вміст досліджуваних пробірок швидко охолоджують та для усунення осаду швидко центрифугують при 4000 об/хв. упродовж 10 хв. Після цього вимірюють оптичну густину контрольного розчину за довжини хвилі 670 нм відносно досліджуваного розчину [8].

Кількість цукрів у відсотках в перерахунку на фруктозу, що міститься в сировині коренів девясила лікарського (X_1), визначається за наступною формулою:

$$X_1 = P \cdot 250 \cdot 100 \cdot 100 / m_{\text{пр}} \cdot 5 \cdot (100 - W) = P \cdot 500000 / m_{\text{пр}} \cdot (100 - W),$$

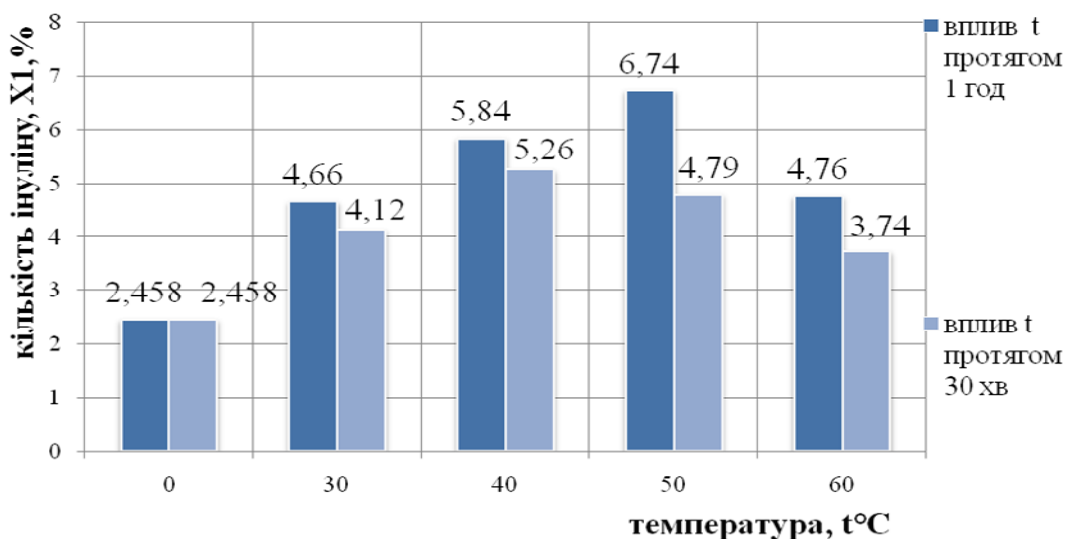
де P – кількість фруктози, що міститься в 5 мл екстракту, взятого для аналізу (мг), знайдена за калібрувальним графіком; $m_{\text{пр}}$ – наважка сировини, взятої для виготовлення екстракту (в мг); W – волога в сировині, %.

Результати та їх обговорення. Відомо, що у процесі екстрагування відбувається масоперенесення, що характеризується переходом однієї або кількох речовин з однієї фази в іншу. Масопередача із сировини з клітинною структурою-це складний процес, в якому можна виділити наступні стадії: це перенесення речовин усередині частинок сировини, перенесення речовини в межах безпосередньо дифузійного прилеглого шару та перенесення речовини рухомим екстрагентом.

Відомо, що на процес екстракції впливають температурні режими, тому було доцільно дослідити вплив температури на вилучення інуліну з девясила.

Екстракцію інуліну з девясила проводили при різних температурах. Ставили колби на екстракцію при різних температурах від 30 °С до 60 °С упродовж 30 хв і 60 хв.

Було виявлено, що вилучення інуліну при температурі 30 °С упродовж 30 хв у порівнянні з контрольною пробою збільшилося на 1,662 %, а при температурі 50 °С на 2,332 %.

Рис.1. Вплив температури на кількісний вміст інуліну

Спостерігалось, що час екстракції впливає на вилучення інуліну, так при тривалості екстракції упродовж 60 хв вихід інуліну збільшився у порівнянні з проведенням екстракції упродовж 30 хв.

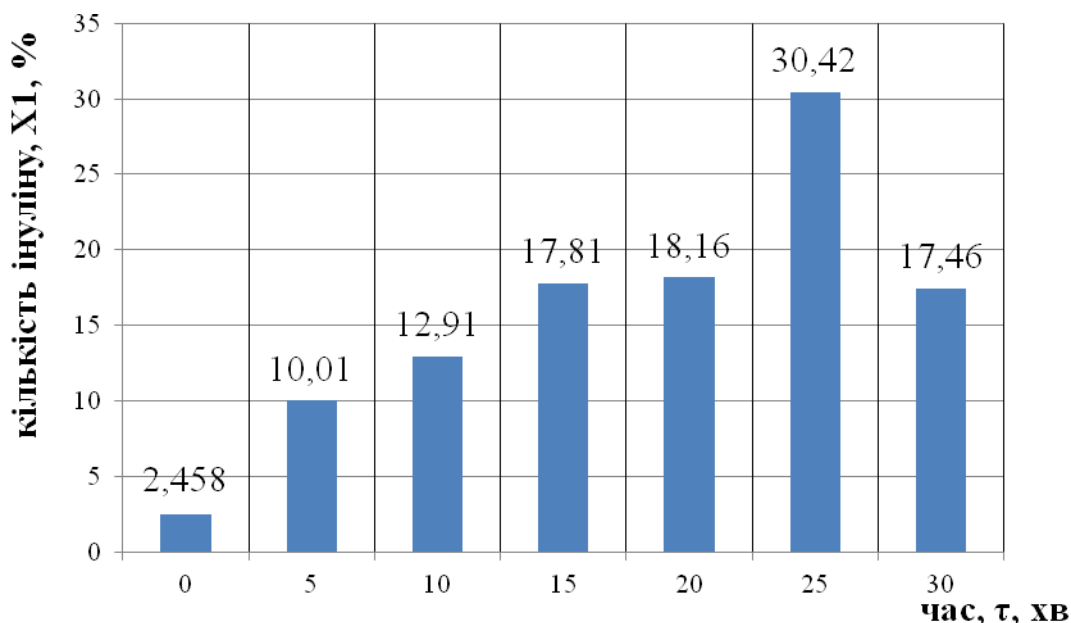
Було виявлено, що при проведенні екстракції при температурі 30 °С упродовж 60 хв у порівнянні з контрольною пробою вміст інуліну збільшився на 2,202 %, а максимальне вилучення спостерігалось при температурі 50 °С упродовж 60 хв і складало 4,282 % (рис. 1).

Таким чином, в процесі проведення досліджень було встановлено, що оптимальними умовами екстракції для вилучення інуліну з девясила є температура 50 °С з тривалістю 60 хв.

Для інтенсифікації процесу екстрагування ефективним є застосування ультразвукових коливань. При цьому прискорюється екстрагування і досягається повнота вилучення біологічно активних речовин.

Було виявлено, що при обробці ультразвуком упродовж 5 хв у порівнянні з контрольною пробою вміст інуліну збільшився на 7,552 %, протягом 10 хв на

10,452 %, упродовж 15 хв на 15,352 %, упродовж 20 хв на 15,702 %, упродовж 25 хв на 27,962 %, упродовж 30 хв на 15 % (рис.2).

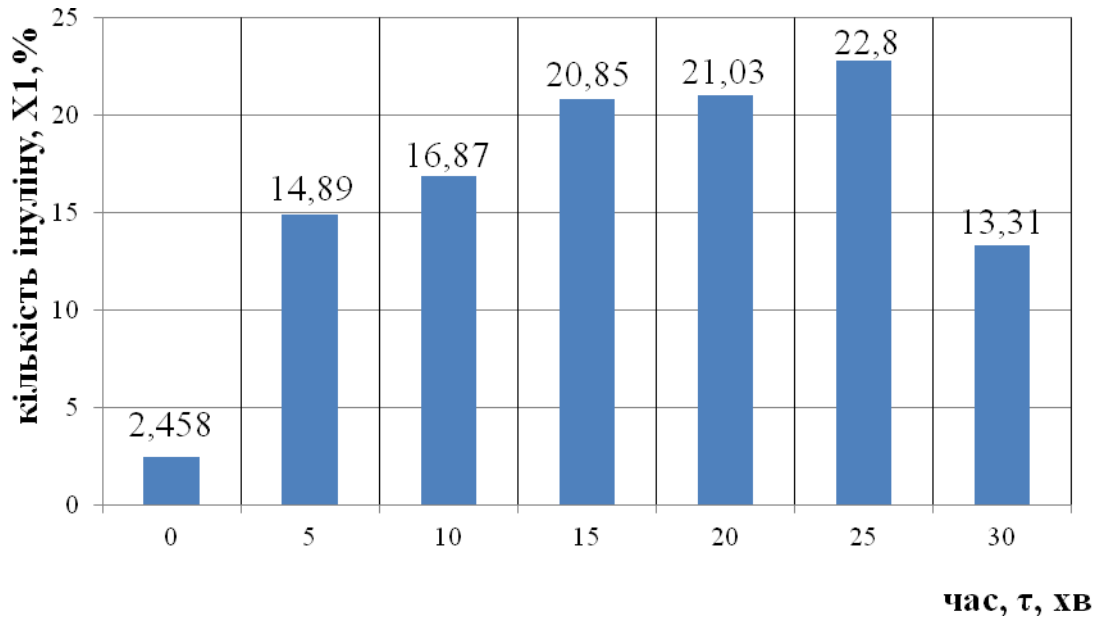

Рис. 2. Вплив ультразвуку на кількісний вміст інуліну

Таким чином, в процесі проведення досліджень було виявлено, що оптимальним часом для вилучення інуліну з девясилу методом обробки ультразвуком виявилось 25 хв.

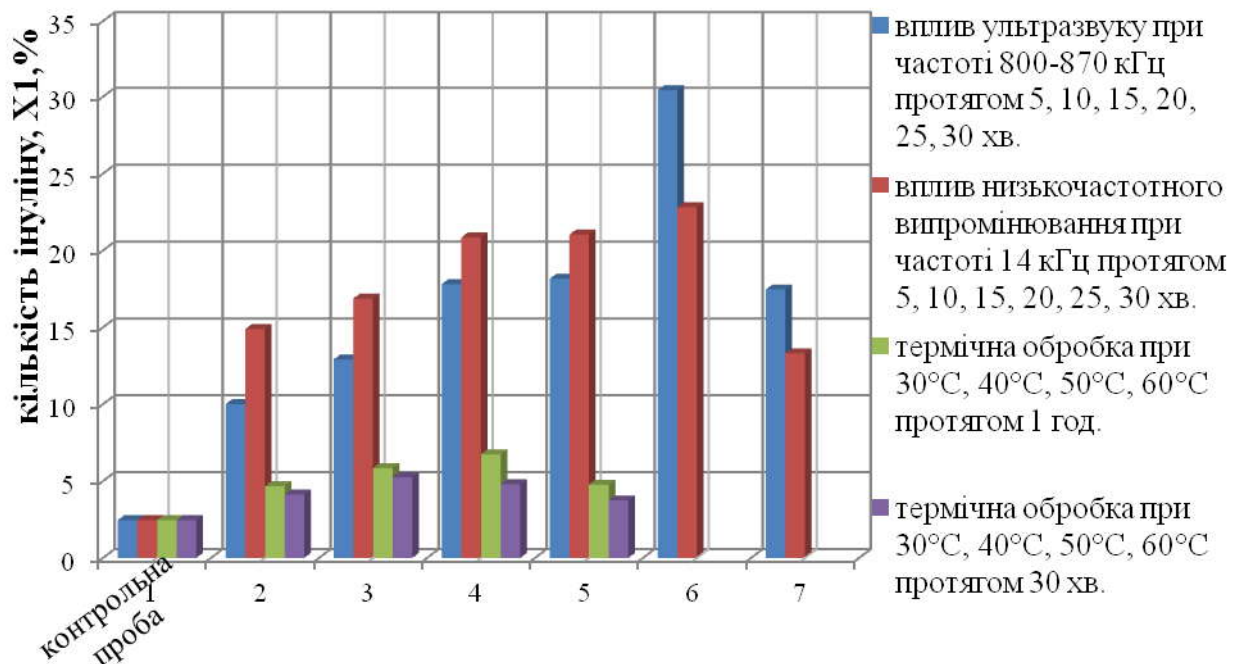
Останнім часом у промислово розвинутих країнах широко використовують мікрохвильові технології для прискорення і підвищення повноти екстракції БАР з рослинної сировини. Відомо, що при механічному способі накладання на середовище силових полів прискорення дифузійного механізму масопереносу стає оптимальним в області низьких частот коливань (3–50Гц).

Було виявлено, що при обробці низькочастотним випромінюванням упродовж 5 хв, у порівнянні з контрольною пробою, вихід інуліну збільшився на 12,432 %, упродовж 10 хв – на 14,412 %, упродовж 15 хв – на 18,392 %, упродовж 20 хв – на 18,572 %, упродовж 25 хв – на 20,342 %, упродовж 30 хв – на 10,852 % (рис. 3).

Рис. 3. Вплив низькочастотного випромінювання на кількісний вміст інуліну

Таким чином, в процесі проведення досліджень було виявлено, що оптимальним часом для вилучення інуліну з девясилу методом обробки низькочастотним випромінюванням виявилось 25 хв.

Рис. 4. Оптимальні значення впливу різних фізичних факторів на виділення інуліну

Отже, було порівняно всі дані дослідження і визначено, що найкращим фізичним методом екстрагування для виділення найбільшої кількості інуліну є метод обробки розчину девясилу лікарського ультразвуком упродовж 25 хв при частоті 800–870 кГц.

Протягом такого часу дії утворюється 30,42 % інуліну, що на 27,962 % більше у порівнянні з контрольною пробою.

ВИСНОВКИ

1. Досліджено фізичні методи екстракції біологічно-активних речовин з девясилу (вплив температури, ультразвуку та низькочастотного опромінення).

2. Досліджено вплив температури на кількість інуліну, виділеного з девясилу лікарського та встановлено, що оптимальною температурою екстракції є 50 °С упродовж 1 год. Екстракція інуліну за таких умов складає 6,74 %. Досліджено вплив низькочастотного випромінювання при частоті 14 кГц на кількість інуліну, виділеного з девясилу лікарського та встановлено, що оптимальним часом дії на рослинну сировину є 25 хв при цьому вихід інуліну збільшується на 20,3 % у порівнянні з контрольною пробою.

3. Визначено, що найкращим фізичним методом екстрагування для виділення найбільшої кількості інуліну є метод обробки розчину девясилу лікарського ультразвуком протягом 25 хв при частоті 800–870 кГц.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Губергриц А. Ф. Лекарственные растения Донбасса / А. Ф. Губергриц, Н. И. Соломченко. – Донецк: Донбас, 1990. – 280 с.
2. Гроздінський А. М. Лікарські рослини: Енциклопедичний довідник / А. М. Гроздінський. – К.: Фармаком, 1992. – 308 с.
3. Завражнов В.И. Лекарственные растения / Завражнов В.И., Китаев Р.И., Хмелев К.Ф. – Воронеж: ВГУ, 1994. – 337 с.
4. Путырский И.Н. Лекарственные растения. Энциклопедия / И.Н. Путырский, В.Н. Прохоров. – М.: Пищепромиздат, 2003. – 320 с.

5. Амінокислотний склад рослинної сировини оману британського у вегетаційний період / [Єренко О.К., Мазулін О. В., Логвін П.А., Мазулін Г.В.] // Актуальні питання фармац. мед. науки та практики. – 2012. – №2. – С. 10–12.

6. Дергачева Ж.М. Изучение диагностических признаков цветков девясила высокого / Ж.М. Дергачева, Н.С. Гурина // Вестник фармации. – 2008. – №2. – С. 22–32.

7. Ковальов В.М. Фармакогнозія з основами біохімії рослин. Підруч.для студ.вищ.фармац.навч.закл. та фармац. ф-тів вищих мед.навч.закл. III—IV рівнів акред. / Ковальов В.М., Павлій О.І., Ісакова Т.І. – Харків: НФаУ, 2004. – 704 с.

ВЛИЯНИЕ ФИЗИЧЕСКИХ МЕТОДОВ ОБРАБОТКИ НА ВЫДЕЛЕНИЕ ИНУЛИНА ИЗ ДЕВЯСИЛА ЛЕКАРСТВЕННОГО

***Л.А. КОСОГОЛОВА¹, П.П. ЛОШИЦКИЙ², А.Ю. УНИЦКАЯ¹,
А.О. ЧОПОВСКАЯ¹***

¹Национальный авиационный университет, г. Киев

*²Национальный технический университет Украины «Киевский
политехнический институт имени Игоря Сикорского»*

Исследовано влияние температуры, ультразвука, низкочастотного излучения частотой 14кГц на эффективность экстракции биологически активного вещества инулина из корней и корневищ девясила лекарственного (Inula).

Ключевые слова: *девясил лекарственный (Inula), экстракция, биологически активные вещества, температура, ультразвук, низкочастотное излучение.*

***EFFECT OF PHYSICAL TREATMENT METHODS FOR RELEASE OF
INULIN FROM INULA MEDICINAL***

L.O. KOSOGOLOVA¹, P.P. LOSHYTSKY², A.Y. UNYTSKA¹, A.O. CHOPOVSKA¹

¹National Aviation University, Kiev

*²National Technical University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute named after
Igor Sikorsky"*

The influence of temperature, ultrasound, low frequency radiation 14kHts on the efficiency of extraction of biologically active substance inulin from the roots and rhizomes of medicinal Inula were investigated.

Key words: *Inula medicinal, extraction, biologically active substances, temperature, ultrasound, low-frequency radiation.*